

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, félooldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, félooldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetést és hirdetést pénzes a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Zárszámadás.

V.

A protestáns egyházak belélete. — Szellemi élet.

A magyar protestáns egyházak — és pedig fájdalmas csudálkozással mondhatjuk, hogy inkább a kálvinista egyház szellemi életében látok én egy aggasztó jelenséget, mely az egyházi élet egész vonalán észlelhető lévén, a végkimerülésben leendő lassu, de biztos elhalás előjeleként tűnik fel az én aggódó (azt mondják az emberek: pessimista) lelkem előtt. Bár hazudtolnának meg bennünket, ilyen sötéten látókat a következmények: de tudja Isten! a mennyire én emlékeimet rendezni tudom; meg a mennyire elmémnek megfigyelő képessége az eseményeket áttekinteni rendszerezni tudja, én azokból úgy vagyok értesülve, hogy ha valamikor p. o. egy nemzet, akár a mi nemzetünk részes utra indultánál nyugtalan lelkű (pessimista) emberek vészjósló szavokat felemelték, soha nem mondtak olyan kétségbeesett próféciákat, a melyeknél az elkövetkezett romlás még nagyobb nem lett volna; valamint hogy a való életet, a létező állapotokat soha sem tudjuk olyan sötét színnel festeni, a melynél a valóság még sötétebb képet nem mutatna *azoknak*, a kik azon helyes elv alkalmazásával, — mely szerint leplezni a bajt, titkolni a veszélyt mindig károsabb, mint nyíltan feltárni, — szemlélik az életjelenségeket, a mi természetesen nem jelenti ezeknek kétségbeesését, a bajok elől gyáva megfutamodását, sőt ellenkezőleg azok szoktak tanácstalanul állani a romok felett, a kik a romlás lehetőségét kizártak mondották.

Hogyis mondta most nemrégiben egy jóakarónk, valamelyik ultramontán lap!?!
„Kálvin fiainak befellegzett!” Nos, ha ez igaz: a fellegetek Kálvin fiai magok idézték fel. És ha e fellegzés a sír éjszakájává sűrűsödik

Kálvin fiai, utánok a magyar haza fiai felett, — ebben bizonynyal lesz annyi tényező részek Kálvin fiainak, a mennyi volt Izráel fiainak Isten eleve elvégzett tanácsa és rendelése mellett a názáreti Jézus halálában. (Csel. 2: 23. és 3: 17, 18. vv.) Mert az ultramontán lap szólt kárörömmel, mi beszélünk aggodalmmal. De az is, mi is jeleket látunk a protestáns, közelebbről a kálvinista egyház életében, melyek oda engednek következtetni, hogy a magyarországi kálvinista egyházban kihalt az az önbizalom, a mely nélkül nincs élet; meggyengült az életerő, a küzdelemhez szükséges lelkierély; elhalványult a büszke önérzet, megfogyatkozott a saját értékét ismerő méltóságteljes protestáns öntudat, hogy a magyar kálvinista egyház a lemondás útjára lépett. És ez a biztos halál. Hacsak ellenségeink hinnék és hirdetnék a mi halálunkat; de azalatt itt bent forna, buzogna az életerő, az intenzív munkásság: oda se néznénk a varjak károkozásának, hanem nyugodt, csendes bizalommal néznénk a jövő elé és váránk az alkalmat, mikor életrevalóságunkat megmutathatjuk.

A bécsi kongressus, a melyen a magyarországi mágnások megjelentek roppant fényvel, de német és francia beszéddel, amikor is uralkodók és diplomataik ezeknek sekélyes magyar-érzelmeiből következtettek az egész nemzetnek nemzeti öntudatára, ez a bécsi kongressus 1814—15-ben megvalósítani látszott az osztrák diplomataik régi álmát Magyarország elnémetesítése felől; attól fogva egész természetesen beszéltek Magyarországról, mint Ausztriának egyik tartományáról. „Hiszen — gondolák — ez a nép önkényt lemond nemzetiségéről, magyarságáról, önállóságáról, tehát az életről!”

De az osztrákok lesujtó, megalázó vélekedése a magyar nemzetnek mit sem ártott, az nem feküdt attól a hiedelemtől a sírba. Sőt ellenkezőleg akkor már forrt itt bent az élet min-

denfele és — mint fentebb rámutattam — alig tíz év múlva az életerő alkotásvágyban és alkotásokban tör elő. A nemzet nem mondott le az életről, ellenkezőleg a míg halottnak hirdették, azalatt gyűjtögette erőit a nagy alkotásokhoz, miket a haladó élet követelt tőle; és a nagy megpróbáltatásokhoz, mikben alkotásait csalódott ellensége ellen biztosítania kellett.

Ha a magyar kálvinista egyházzól csak az ő hullájára éhes ellenségei hirdetnék, hogy néki befellegzett; de az egyház kebelében minden téren zajtalan kitarító munka folya; az egyházi élet idegei minden hatásra erőteljesen, öntudatosan visszahatnának; akkor nem aggódnánk; nem mondanánk, hogy egyházunk beteg, elaggott. De egyházunkban az elaggottság tünetei mutatkoznak — — mind az egyházpolitikában, mind az egyháztársadalmi téren. Egyházunk az egyházpolitika mezején a magyar kálvinista ember jellemével olyan szép összhangban levő kemény, rettenthetlen bátorság, ellenállás vagy nyugodt, öntudatos, méltóságteljes magatartás helyett jogainak védelmében a megalkuvás, a félénk lemondás útjára lépett.

A protestáns egyházaknak az állam által segedelmezéshez való természetes jogát az állam törvényhozása is elismerte valahára (1848. évi 20. t.-c. 3. §.). Ezen egyházak tehát azt a segedelmet sürgethetik. Azonban — mint fentebb rámutattam — ugyancsak éppen az egyházaknak kötelessége tekintettel lenni a szegény nép helyzetére, nyomorúságára. Ezen tekintet miatt midőn a sokszor emlegetett t.-cikk végrehajtását sürgetik, ezt kapcsolatosan a saecularisatio sürgetésével kellene tenniük. Ugyde itt míg egy-

részről az irányadó körökben halálos némaságot látunk, addig másrészről legillétékesebb embereink: történettudósaink, jogászaink között találunk olyanokat, a kik protestáns létükre elmentben kath. vallású államferfiakkal (Deák, Klauzál) tartják talán nem ugyan jogtalannak, hanem időszerűtlennek a papi javak lefoglalását, országos célokra fordítását. P. o. Thaly Kálmán a kongrua-törvény tárgyalásánál jelentette ki, hogy közös ügyes kormánynak nem szavazná meg a saecularisatio törvényét. Eötvös Károly — ha jól emlékszem — nem híve annak, mert a római papság kiváltságos helyzetében, előkelő közjogi állásában hatalmas védbástyát lát nemzeti önállóságunk, alkotmányunk biztosítására. Szilágyi Dezső pedig 1890. nov. 26 án a képviselőházban tartott beszédében oda nyilatkozott, hogy ő „nincs egy nézetem azokkal, a kik szerint az egyházpolitikai törvények összekötendők lennének az állam és egyház közti viszonynak egy általános törvény által gyökeres és új szabályozásával“. Tehát Szilágyi szerint a mostani állapotok teljesen kielégítők, megnyugtatók.

Hát én a magas politikához nem értek. De azt én is, más is tudjuk a történelemből, hogy sem más országok, sem hazánk nem haladhattak, nem fejlődhetek addig, míg a rendi alkotmány nyügeivel megkötözve voltak, míg voltak kiváltságosak százezeren és jog nélkül élők sok milliónyi számmal. Csak mikor a kiváltságok megszüntetésével a nemzet minden rétege bevétellett az alkotmány sáncaiba; mikor az osztályok eltörlésével megteremtett az egységes magyar nemzet, csak azóta halad előre hatalmas szárnycsapásokkal. A római egyház papsága

TARCA.

Esztendő utolsó estéjén.

(1900.)

Isten örök jóságú Atyánk,
Ki lét kezdete s vége vagy!
Ki uralkodol népeiden
Ki minden mindenekben vagy!
Hozzád a végtelenhez jő
Az idő véges gyermeke —
S hálát rebeg gyarló ajakkal
— Leborul színed elibe!
Óh mert tudjuk, mélyen érezzük,
Ez elfutó év alkonyán,
Hogy csak Te vagy, voltál és leszesz
Örök, mérhetlen év során.
Végy azért tőlünk dicséretet,
Magasztalást nagy Istenünk
— Hogy nem nézvéen gyarló voltunkat:
Létünknek itt örülhetünk.
Fogadd hálánkat égi Atyánk

Azokért mit tőled nyerénk,
S nyujtsd védő és áldó jobodat,
Hatalmad karját küldd felénk.
Ne nézd bünös erőtlenségünk
Miről e lefolyt év tanu,
De őrizd és védelmezz minket
S légy mint eddig — nagy irgalmú!
Igen, irgalmadért könyörgünk
Kegyelme Atyja Istenünk —
Mert tudjuk, hogy ha Te vagy velünk,
Semmi nem árthat mi nekünk!
Maradj velünk azért jó Atyánk
Míg élet utunk nyitva lesz —
Maradj velünk — akkor könnyű lesz
— Mit ránk bocsátassz — a kereszt!
Maradj e földdel, e hazával
Hol ősapáink nyugosznak,
S add, hogy kiirtva legyen innen
— A magva minden gonosznak!
Áld meg a jókat áldásiddal
S térítsd az eltévedteket,
Hogy nagy és kicsiny e hazában
Féljék te szent nevedet!

a kezeiben levő roppant vagyonnal és kiváltságos helyzetével az államban, még ma is egy külön rendet képez és úgy áll, mint kerékkötő minden szabadelvű haladásban, a biztos, egyenletes fejlődésben. Ha tehát ő maga le nem mond egy modern államszerkezetbe be nem illő előjogairól, el kell azt tőle venni.

Továbbá azt is tudjuk a történelemből, hogy az állam polgárai között vagyonban, jogokban fennálló nagy eltérések, a vagyonnak és jogoknak egyenlőtlen, igazságtalan megosztása társadalmi forradalomra vezet. Ha nincs ma olyan elnyomatás, mint a milyen felidézte „a paraszt lázadást” (1514.) és a Hóra és Kloska lázadás rémeit: de van sokkal szélesebb körű felvilágosodás, van socialis izgatás, mely egyszer valamikor a maga körébe vonhatja azt a társadalmi mélységes ellenmondást is, mely fenn áll a klérus roppant gazdagsága és a nehéz munkában gyötördő nép nyomora között. A társadalmi forradalom rémeitől pedig van okunk borzadni.

Azt sem szabad felednünk, hogy egy nemzetnek, mindenképpen felett az annyi bajjal küzdő magyar nemzetnek minden erejét központosítania kellene, ha az eléje tóduló ezer bajokkal győzelmesen megharcolni akar. Míg azonban egyik egyház birtokában előjogokat, javakat hágy, addig e birtok megtartásáért folytatott harc megosztja, elvonja a szellemi erőket a nemzeti közös műveltség ápolásától, az egy hazának gyermekeit folyvást két táborra osztva tartja, a felekezeti viszálykodásnak mindig készenlétben álló gyújtó anyagával. Soha e földön sem másutt, sem nálunk állandó békeség nem lesz, míg a római egyháznak van oka földi előnyököt fél-

teni. El kell venni azokat tőle, hogy ő is élhesen nem világi céloknak, hanem annak a magasztos hivatásnak, mely az egyházak elé tűzve van. Azt pedig sohasem fogjuk elhinni, hogy a római egyház papságának előnyös közjogi állása nagyobb, vagy csak olyan biztosítékát is képezné a magyar alkotmánynak, mint amilyen rejlik a protestáns egyházak vérrel szerzett autonómiájában, alkotmányos szervezetében és a saecularizált roppant vagyonnal fellendített közműveltség, közvagyonosodás fokozásában. Azzal se ámitának bennünket, hogy az a roppant vagyon így lekötve, bármily irányban többet használna a magyar államnak, mint a nemzeti közműveltség szükségére fordítva. Sajnos jelenleg, ha éppen a prot. egyházban akadnak annak az iránynak védői. Amennyiben azonban az egyházi javak lefoglalása nemzeti közcélokra elsősorban nemzeti közérdek, súlyosabb következményekkel jár az egyházi öntudat elhervasztására az az erélytelenség, melylyel protestáns, de főképp kálvinista egyházunk a közvetlen jogserelmek eseteiben fellép.

A lutheránus egyház ma szerepet cserélt Magyarországon a kálvinista egyházzal az egyház jogainak védelmében. Ma ezt az egyházat látjuk harcolni bátran, igazainak tudatában gyökerező méltósággal, a mint láttuk a vész, a nehéz megpróbáltatások idejében a kálvinista egyházat. A lutheránus egyház ez évi egyetemes gyűlésén erélyes állást foglal az „erdélyi püspök cím” kérdésében; a mi konventünk — holott ez a kérdés közvetlenül az ev. ref. egyház ügye, elégnék tart kérelmezést ott, a hol követelni kellene. A lutheránus egyháznak ugyan-

Hogy „jöjjön el a te Országod”
Melynek törvénye Szeretet
Teljes szívből, teljes lélekből
Miként Megváltónk szeretett,
Hogy így ha majd e század mulva
Kong újból elmulás harangja,
Ne légyen földön *senki sem*,
Szeretet nélkül Istenem!
Addig kérünk édes Istenünk:
Vigasztalásod balzsamát
— Küldd azokhoz, kik könnyes szemmel,
Érték meg az év alkonyát!
A betegeket, szenvedőket,
Kik büneiken bánkódnak,
Vedd föl kegyelmed karjaira
S add vissza őket maguknak,
És kik ez évben elköltöztek,
A temető csendes honába,
Vedd oh halhatatlanság Istene
Az idvezültek sorába!
Adj nekik csendes nyugodalmat
A hideg sirhantok alatt!
És az utánuk kesergőknek

Enyhítsd nehéz bánatukat!
Halld meg imánkat, mely Feléd száll,
A hit s buzgóság szárnyain!
S áldó kegyelmed nyugodjék meg
E gyülekezet tagjain,
Hogy kik elkezdtek buzgó szívvel
Építeni oltárodát,
Lássák a munkát befejezve
S dicsőítsék hatalmadat.
Maradj velünk idők Istene,
Ha majd alá megyen napunk,
Maradj velünk most is, akkor is
Ha itt már nem imádkozunk.
Öröklét Istene ne hagyj el
Ott — akkor is maradj velünk —
Ha sirba fektet a halál,
S trónod előtt megjelenünk!

Amen.

Csermön, (Aradmegye) a 19-ik század utolsó
havában.

Vadas Gyula,
ev. ref. lelkész-tanító,

azon gyűlése újra elhatározta az 1848. évi 20. t.-cikk sürgetését, a ref. konvet az 1898. évi 14. t.-cikk megalkotása és a kormány kegye szerint emelkedő (de szállítható is) évi segélyben ama t.-cikk megvalósítása felé közeledést látván, annak további sürgetését nem látja szükségesnek. — A protestáns egyházak azokban a napokban, a mikor a szabadság lelke lebegett mindenfelé e hazában, t. i. 1848-ban, nem feledkeznek el az egyház önállósága, kivívott függetlenségének biztosítékául határozottan kijelenteni, hogy az államtól jogosan várható és ama törvényben, most már meg is ígért segélyt csak az egyház egyetemének kiutalva fogadják el. Ugyancsak a protestáns egyháznak ma szava sincsen egy olyan törvény megalkotása ellen, melynek továbbfejlesztése már egyenesen az államkormányának szolgáltatja ki az egyházat az ő kiváltképen való szolgálainak adott fizetés által. Hiszen a pápens is ezt helyezte kilátásba. És ezt mennyi erővel utasították vissza a protestánsok! Hogy az egy idegen és abszolút kormánytól jött, ma pedig alkotmányos nemzeti kormányunk és törvényhozásunk van! . . . Mit sem tesz! Csak a ki szemeit befogja, az nem látja, hogy a mit a 18-ik század végétől a 19. közepéig lezajlott nagy forradalmak, dicsőséges szabadságharcok után, a liberalizmus, sőt demokratizmus olyan erőteljes fellendülése mellett sohasem hittünk volna, nagy hirtelenséggel és nagy erővel haladunk visszafelé a középkorba. Európa népei abban a kínos vajadásban, melylyel a legalkalmasabb kormányformát keresik, egyszer csak mielőbb körülnézhetnék magokat, az ultramontán reactióval szövetkezett politikai abszolutizmus gyámsága alatt találják magokat. Mert amint az eddigiek mutatják, a népeknek gyámra mindig szükségök lesz; soha nem érik el a nagykorúságot.

Mikor szólni igazán veszélyes volt, őszintén, bátran beszélni legalább is kegyvesztést vonhatott maga után: az abszolutizmus tulkapásai ellen nem rettentek felkelni a mi nagyjaink. Révész Imrének arcizma sem rándul meg, mikor a törvényküldöttei házába lépnek, vagy mikor Nagyváradon ő maga áll a császári főtörvényszék előtt, közel a börtön ajtajához. A pápens visszavonását kérelmező protestáns küldöttség Bécsben 1860. január havában tartózkodás nélkül kijelentette, hogy bármennyire látnák is őket szívesen a Burgban, mint magán embereket, ők csak úgy hajlandók oda belépni, ha mint a magyarországi protestáns törvényes egyházkerületek képviselői elismertetnek és fogadtatnak. Ma, mikor legalább börtön és akasztófa nem fenyegetnek, nem merünk tiltakozni, bátran

ország-világ előtt óvást emelni azon merényletek ellen, miket a vakmerő ultramontán irányzat elkövet egyházunk, de általában a közbéke, az ország jogrendje ellen a legelemibb igazságok arcuvertésével. . . . Hát ezután a keménynyaku kálvinista papok fiai ha diplomát akarnak, ujjukat a feszületre téve esküsznek fel! ? Csak azért, hogy újra dokumentálva legyen a pápisták elve, mely szerint a protestánsok e hazában nemcsak I. Leopold idejében, de mindenkor csak ex gratia et clementia türetnek! . . .

Nem élek a magasabb politikai légkörben, sőt igen távol a tüzhelytől. De sejtem, hogy ézt a bátortalanságot, félénkséget egyházpolitikánkban politikai eszélyesség sugallta óvatosságnak mondjuk. Nahát ehez a követett útat, a mindenben való engedékenység, jogaink feláldozásának az útját nem mondhatjuk szerencsés módnak. Nem, mert a protestáns egyházakat a multban a haza fentartása körül szerzett érdemeik, a jelenben való szolgálataik mindenkor feljogosítják az önérzetes fellépésre, az erélyes követelésre. Nem, mert megtanulhattuk hosszú idők keserű tapasztalataiból, hogy a mi örökös ellenségeinket szelidséggel lefegyverezni nem, hanem csak bátor, erélyes tettekkel visszaszorítani, jogainkat kicsikarni, igazainkat elismertetni csak küzdelemmel vagyunk képesek. Nem harmadszor azért, mert mivel a magyar ember már ázsiai hazájából páratlan alkotmányos és jogérzékelt hozott magával, mint az eleitől fogva volt országgyűlések tárgyalásai mutatják, soha addig a nemzet alkotásokba belefogni nem tudott, míg felhalmozódott közjogi sérelmeire orvoslást, vagy legalább az iránt nyújtott biztosítást nem nyert. Lehetetlen, hogy a mi nem orvosolt sérelmeink fájdalma állandóan ott ne borongana minden protestáns ember lelkén, megsibbasztva annak a cselekvésre kívánatos rugékonyságát. Nem, végül azért sem, mert egyházpolitikánkban követett ezen nagy óvatosság *lemondásnak* tűnven fel a be nem avatottak előtt — pedig túlnyomó nagy többségben ilyenek vagyunk — észrevétlenül, de egész biztosan munkálja a lemondást, egyházunk létjogosultsága felől a kétségbeesést széles rétegekben, hivatalos és nem hivatalos körökben az egyházi életnek egész vonalán.

Ez az önbizalmat vesztett lemondás nyilatkozik meg az iskolák kérdésében is. Mint egyéb jogainkat, egyházi életünk egyéb tényezőit: úgy adjuk fel kishitűen, talán önérdemből, iskoláinkat is, egyházunknak fundamentomait; és az önszégnyben vigasztalgatjuk, biztatgatjuk magunkat, hogy nincs abból semmi baj. E kóros beteség — félek — sokkal mélyebben beette

már magát a protestáns egyházi közvéleménybe a Királyhágón innen is, mintsem hogy azt onnan valaha kiirtani lehessen. Lélekemelő öntudatosan protestáns vezérembereinknek megnyilatkozása e kérdésben a legújabb időkben, mióta állandóan kísért az államosítás eszméje, közelebbről a tiszántúli egyházkerület novemberben lefolyt gyűlésén. Papok és tanítók, kik megféleldezték magokról, megféleldezték egyházuk iránt tartozó kötelességeikről, ennek magasztos hivatásáról, e figyelmeztetésre magokba szállhatnának. Mert csak a könnyű lelkiösmeret az, mely e roppant fontosságú kérdésben szükség nélkül megalkuszik. Csak a könnyű lelkiösmeret az, mely hogy okot találjon a feladásra, képes az egyház iskoláit gyalázni, sokkal alantabb állóknak mondván azt az állami iskoláknál. Én tapasztalásból mondhatom, hogy ez nem igaz; vagy ahol igaz, ott a papokat abban súlyos felelősség terheli. Nem is lehet igaz már csak azért sem, mert az állami iskolákban sokkal kevesebb a szorgalom idő, az ünnepekre adott 2—2 heti szünidő mellett minden lépten-nyomon okot találván a szünetelésre; továbbá a felügyelet, ellenőrzés silánysága miatt, a mennyiben az állami iskolákat éveken át szakértő soha nem vizsgálja stb. — Alig hihetné az ember, hogy még ma is kell e dologban harcolni, hogy vannak, a kik nem látnak még ma sem tisztán. De én mondhatom, hogy az államfelé kacsintgató lelkészek és tanítók keservesen fognak csalódni. A lelkészeknek jó lenne egy kis szemleutat tartani olyan vidékeken, ahol már állami iskolák vannak mindenütt, hogy lássák meg azt a feszült viszonyt, azt a forrongó ellenségeskedést, mely papok és tanítók közt, az állami tanítók („állami hivatalnokok“) féktelen nagyzolása, a papokkal szemben kicsinylő magatartása miatt csaknem mindenütt fenn áll, mely sűrű egymásutánban tör ki itt és ott. Egyik helyen tanítók köri értekezleten rendeznek kirohanást a papok ellen, elhatározván, hogy *feliratban kérik a minisztert (!) a vallástanítás rendezésére*; másik helyen vádat emelnek a pap ellen, mert az a növendékeket a maga lakásán tanítja, holott, mint a vizsgálat felderítette, a ref. lelkészt nem engedték be az állami iskola helyiségeibe; harmadik helyen reformáció ünnepi prédikációjáért panaszolják be a papot, mert az az állami iskola ellen izgatott stb. Azt hiszem ez így fog menni a végtelenségig. A tanítók pedig, míg az állam hűsös (?) fazekai mellé kíváncznak — jóllehet, talán sok helyen van okuk a lelkészek nem kielégítő bánásmódja miatt az egyháztól idegenkedni — emlékeztetnek a szabaddá lett zsidókra, kik a szabadság sanyarúságaiból vissza

kiváncokztak a megalázó szolgáltság hűsös fazekai mellé. Mind lelkészek, mind tanítók pedig — *ha* és a mennyiben a pénz kérdése mozgatná őket, — az elpuhult szolgálalkü római juttatják eszünkbe, kit nem érdekel már egyéb, csak a kenyér és cirkuszok véres látványossága. És ez az, a mi legnagyobb aggodalommal tölthet el bennünket. Az, ha a protestáns egyházak papjai és tanítói is szaturálva vannak már a félelmetes korszellemmel, mely kicsinyli, utálja a tiszteletes szegénységet és vágyik felcserélni annak függetlenségét, szabadságát a zsirosabb szolgáltsággal. Hogy ez talán nem jöhet szóba!? Legyen szabad még erre nézve — kissé talán hosszúra nyult szemlémben — egy kis mutatót közölnöm. „Nagyságos kir. Tanfelügyelő úr! Isten hozott e szent falak közé *nagy* férfiú! Mint a kelő hajnal, oly szépen mosolyogva jösz te hozzánk, bizalomra gerjesztve ijű szíveinket... Vajjon mi indította ma hozzánk lépteidet? Ugy-e a szeretet? Igen, az örökös szeretet vonzott mihozzánk tégedet te nemes lélek, ki *szíveden hordozván lelki üdvünket (!) kegyesen* megjelentél nálunk... Valóban nagy hálával tartozunk irántunk kegyes gondoskodásodért; s ha valaki megérdemli, hogy szeretettől áradozó szívvel boldogságáért híven imádkozzunk, bizonyára te érdemled azt meg, *magas pártfogónk, hisz te vagy nekünk legnagyobb lelki jóltevőnk!* Beszélj tehát és mi rád hallgatunk figyelmesen, minden szavadat szívünkbe rejtjük stb.“ — Ez az üdvözlő és vele ugyanazon skálán zengő búcsú-beszéd elmondott egy kálvinista templomban egy tanfelügyelőnek, ki néhány évvel előbb maga is tanító volt. Kálvinista tanító urak! Mit szólnak önök ehhez?! Az állami iskolákban nagyban és egészben ez a szellem fuvall. Sokat tudnék és szeretnék mondani e dologról; mondtam is már több helyen. Most csak ennyit: Ha majd a magyar nép fiat széles e hazában mindenütt ilyen szellemben nevelik: akkor az, a mit Kolonics, Karaffa, Básta, Bach, Haynau s több érdemes bajtársaik idestova 400 száz év alatt annyi vérontással nem tudtak nyélbe ütni, — az rövid idő alatt magától megjön. De míg hamisítatlan protestáns iskolák lennének, ettől nem félnék.

Egyháztársadalmi megindult munkásságunk ébredésre mutat. De ezideig legalább még a vizeknek csak a felszíne hullámzik, a tömegek mélysége még teljesen mozdulatlan. A sok millióknak a szíve a cselekvésre, a valódi keresztényi életre; elméje a tanulásra még eddig fel nem indult. Azaz protestáns hűveink nagyrésze még nem vett tudomást az életnek ébredező jeleiről, a nagy tömeg még nem látja a veszélyt,

nem érzi szükségét a cselekvésnek, nem él öntudatos egyházi életet; nemcsak, de sokfelől a szomorú hang: „Itt már minden késő!” Ennek a legújabb keletű mozgalomnak értékét természetesen ma még nem mérlegelhetjük. A jövő mutatja meg, vajjon angyal szárnyacsapása jött-e, mely a Bethesda tavát fenekéig felkavarja, vagy csupán gyermeki kéz dobta kő borzolja fel a vizek felületét, hamar elsimuló hullámgyűrűket hagyva maga után! . . .

Még csak egy tételt a számadásba! A protestantizmusnak lényege egyfelől a szabad vizsgálódás, az igazság kutatása nemcsak a tudományban, hanem az életben is; másfelől feltétlen tiszteletben tartása a lelkiismereti szabadságnak, a vélemény nyilvánításnak. A mint ezeknek megtagadásával a protestáns egyházakban is türelmetlenség, a szabad véleménynyilvánításnak nyílt, vagy alattomos üldözése meghonosul, azaz a protestantizmus elvesztette lábait alól a talajt, megtagadta önmagát az ő létjogosultságát. Pedig mintha e tekintetben is már ma sem a protestantizmus vezetne, hanem ő vezetnének a korszellem által! . . .

Eddig a számadás! Kissé borus képet mutat. Az a kéz, mely a századok előirányzatát örök időknek előtte megkészíti, derítse fel ennek homályát a jövő században!

Harasztoson, 1900. nov. 29.

Nagy István
lelkész.

A népszámlálás.

Köztudomású dolog, hogy az 1899 : XLIII. t.-c. rendelkezése folytán a küszöbön álló 1901. év január 1—10 napjain hazánkban általános népszámlálás fog tartatni, a melyre nézve a szükséges előkészületek a kormány s illetőleg a központi statisztikai hivatal által már minden irányban megtétettek. Ezt azonban az ügy sikerére nézve elegendőnek még nem tekinthetjük. E végből szükséges az, hogy e nagy jelentőségű állami aktust a legélénkebb közérdeklődés vegye körül s az egész nemzet, abban minden társadalmi kör és osztály s minden egyes állampolgár is e nagy munkában teljes készséggel és odaadással vegyen részt s működjen közre a siker érdekében.

A közélet és közfelfogás nálunk is eljutott már azon fejlettségi fokig, hogy a nemzet vezető értelmiségi osztálya előtt nem szükséges magyaráznunk a népszámlálás kiváló fontosságát és szükségességét. Széles körben tudják már nálunk is, hogy a népszámlálás nemcsak az öntudatos és tervszerű államvezetésnek — törvényhozásban úgy, mint kormányzásban — nélkülözhetetlen alapját és feltételét képezi, hanem a társadalmi élet s a tudomány fejlesztésének is bőséges eszközeit szolgáltatja. A népszámlálás nemcsak állami aktus, hanem a társadalmi tudományok vizsgálódási módszerének egyik legfontosabb eszköze, nemcsak kormányzati tény, hanem kulturális és tudományos művelet is egyszersmind. A népszámlálás az állami és

nemzeti önismeret leghathatósabb tényezője, számos közviszonyaink pillanatnyi fotografikus felvétele, a mi akkor bir valódi értékkel, ha a lehetőségig hű és igaz.

Hazafiúi kötelesség tehát e nagyhorderejű munka előmozdítása, melynek sikeréhez van kötve sok tekintetben kulturális színvonalunk, nemzeti jó hírnevünk s megbecsültetésünk mértéke is a művelt nemzetek és államok társaságában.

Ujabb alkotmányos életünk folyamán ez már a negyedik népszámlálás leend, a melyek 1870, 1881 és 1891-ben következtek egymásután, mindenik tanúságot szolgáltatván arról, hogy hazánk a népszámlálási ügy terén is becsületes igyekezettel törekszik a modern állam, a gya orlati statisztika s a tudomány igényeit fokozatos előhaladással kielégíteni. Az 1901-iki számlálás a népszámlálási technika tekintetében is több rendbeli haladást jelez s különösen emeli fontosságát már az a körülmény is, hogy e számlálás lesz a XX-ik század első enémű felvétele, s így mint közviszonyainknak két század határpontján feltüntetett képmása is mindenkor nevezetes és tanulságos marad.

Magyar református hitfelekezetünk minden hazafias és kulturális nemzeti munkából kivette a maga súlyosabb osztályrészét s így bizonyára a mostani népszámlálás folyamán is meg fogja tenni egyházunk ügy a maga összeségében, mint tagjaiban azt, a mi e kötelességekből a haza és nemzet irányában reá várakozik. Épen oly fontos, mint jól teljesítve, hálás feladat vár e tekintetben népünk vezetésére hivatott lelkészeinkre és tanítóinkra, a kiknek módjukban van hűveiket a népszámlálás céljára nézve tájékoztatni, balvéleményeket, minő pl. az adóemelés miatt való bizalmatlanság, az 1897 : XXXV. t.-c. 17. §-ában kimondott általános rendelkezésre való hivatkozással is — leküzdeni, s őket a hibás bevallás következményeire való figyelmeztetéssel őszinte és igaz adatszolgáltatásra buzdítani.

Nagyfontosságú nemzeti s egyúttal felekezeti érdekünk, hogy *senki közülünk a népszámlálásból ki ne maradjon*. A magyarság sulya és jelentősége a magyar államban nagy mértékben függ számarányától, valamint hitfelekezetünk sulya és jelentősége is nem csekély részben attól, hogy minő számerővel lépünk fel a többi hazai felekezetekkel szemben. Minden református ember, a ki a számlálásból kimarad, ezt a súlyt és erőt csökkenti nemcsak hitfelekezetünk, hanem a magyarság mérlegében is. Ezért hazafiúi és hitfelekezeti kötelmeink egyaránt parancsolják, hogy az ilyen kimaradásokat lehetőleg megakadályozzuk.

Hű és pontos felvételre van szükségünk azért is, hogy most, midőn a népszámlálás eredményében az egyházpolitikai törvények hatásának tanulmányozására is először nyílik alkalom, e tekintetben lehetőleg tisztán láthassunk s megállapíthassuk azt, hogy az az évtizedek óta tapasztalható számbeli visszaesés, a melyet felekezetünk a r. katolikusokkal szemben mutat, az egyházpolitikai törvények hatása folytán fokozódott vagy mérséklődött-e? Nemkülönben fontos dolog, hogy református népünk kulturális színvonalát jelző adatok az írni-olvasni tudásra s bizonyos gazdasági viszonyokra nézve szintén hiven és igazán fel legyenek tüntetve.

Tehát közvetlen felekezeti s egyházi érdekek és célok is kívánatosak teszik, hogy a népszámlálás sikerét saját körünkben lehetőleg biztosítsuk, mire nézve indokul még csak azt említjük fel, hogy hitfeleink létszámára vonatkozó névtári s általában az egyházi

adminisztráció céljaira szükséges egyházközségi és összesített adatokat is a népszámlálásból kell merítenünk. A mikor tehát ez adatok gyűjtésében a lehető pontosságra és lelkiismeretességre törekszünk, ugyanakkor egyúttal egyházunk és felekezetünk legfontosabb érdekeit is szolgáljuk.

Nincs kétségünk ezek után a felől, hogy t. lelkeszeink s tanítóink, a kik sok helyen mint számláló biztosok is fognak működni, népünk vezetése körül e tekintetben meg fogják tenni azt, a mit a hazafiság, egyházas hűség és a közhaladás fontos érdekei követelnek. Isten adjon e munkához erőt és sikert!

Bacsoni Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Még egyszer az egyetem.

Midőn e kérdést az Eröss Lajos nagyszabású cikke után ismét szóba hozom, azért teszem, mert noha fejtegetéseinek szellemével egyet értek, mégsem mindenben értek vele egyet és mert a felvett szálát némileg még tovább is szeretném fűzni.

Általános felfogássá lett sorainkban a papi javak államosításáról, az egyház és állam szétválasztásáról bizonyos tartózkodással szólni; sőt mind a két nagy eszmét, akár eszélyességből, akár valami ideális jószívűségből több vagy kevesebb fentartással meg is tagadni. Azt mondtuk és azt mondjuk, hogy míg a magyar haza és a magyar állameszme érdekében használja ama nagy országos javakat a róm. kath. egyház, addig bírja azokat békességgel. A mi pedig a szabad állam és szabad egyház elvét illeti, „jobb annál a keresztényen egyház a keresztényen államban“.

Ugy vagyok ma már meggyőződve, hogy a haza és szabadságellenes rekatholizáló irány egyenesen a nagy állam vagyontartásának és biztosításának ügyével, általában hatalmi törekvéssel áll kapcsolatban és elérkezettnek látom az időt, hogy ez az államra nézve mindig függőben lévő nagy kérdés valahára megoldassék s hogy a részint tiszta politikai, közigazgatási, országvédelmi közoktatási célokból; részint közjótékonyági kórház és szegények istápolására az egyháznak lekötött és átengedett vagyont, miután e feladatok ismét az államra hárultak által: visszaadassanak annak, a ki azokat eredetileg adta, tehát magának a nemzetnek és fordítottassanak az állami feladatok ellátására és az adózó polgárok terheinek csökkentésére.

A szabad egyház szabad államban nagy elvét pedig egyenesen protestáns elvnek tartom és azt hiszem, hogy a különböző felekezetek között az állam belbékéjét egyedül ez alapon lehet zavartalanul mind biztosítani, mind az államban a keresztényen egyházak és a krisztusi szellem terjedését és akadálytalan fejlődését előmozdítani. A kereszténység lényege nem a monopoliumban és nemcsak a pusztá névben határozódik. Az a Megváltó szelleme lehet egyedül; az pedig a szabad meggyőződésben, a lélekben, a haladásban a jóért való nemes versenyben áll s mindezeknek az életfeltétele egyedül csak a szabadság lehet.

Ily alapon a budapesti magyar királyi egyetem zürzavaros kérdésének a megoldása is csak egy lehet csupán. Nem az a famózus paralell vallásbölcseleti tanszék, melylyel elvi álláspontja ellenére Eröss Lajos, noha csak mint kisebb rosszal is megelégednék; hanem a *theologiai karnak a tudomány egyetemről való teljes kiküszöbölése.*

Ott, hol a tudományos vagy teljes egyéni meggyőződésnek és felelősségnek kell érvényesülnie, nincs mit keresni a róm. kath. papnevelő intézet tanárainak, a kiknek úgy is mint tanfőfiaknak, úgy is mint embe- reknek mindenben Róma parancsol. Az egyetemi professzor nem lehet egyszerű mesterember, ki mérték és minta után parancsra igazodik. Annak független tudós- nak kell lennie, a ki teljesen a maga lelkét, a maga tudományát hirdeti, de a ki azért a mit tanít és azok előtt, a kiknek tanít, becsületével s ha kell, életével is jót áll és a ki a tudomány mértékén kívül magára és meggyőződésére nézve más mértéket soha elnem ismer.

Ezért nem való a theologia a tudomány egye- temre. A római katolikus már internationalis irányá- nál és türelmetlen tudomány ellenes szelleménél fogva sem. Még a protestáns theologia sem, mert az noha hazafias és a szabad gondolkodás és meggyőződés el- veit vallja: mégsem a pusztá tudományt, hanem a Krisztust és az evangéliomot tartja végcéljának.

Jól mondja Eröss: „nem helyeseltük a tuda- mányt kényszerzubbonyba szorítani; készüljön bár az a zubbony akár Genfben, akár Rómában“.

Én sem helyeslem és ez az oka, hogy az egye- temen a theologiai fakultás ellen foglalok most állást. S midőn ezt teszem, nyilatkozom a *lelkészképesítésnek* az egyetemekkel kapcsolatos szervezése ügyében is.

E dolgot különösből lutheránus testvéreink hoz- ták napirendre, a kik igen helyesen a vallásegénylőség nagy elvét látják azáltal megtapodva, hogy az állam a budapesti tudomány egyetemen egy kath. hittani kart tart fent és *ennek a karnak az egyetem kormányzatá- ban a többi szakokkal egyenlő jogokat és kiváltságó- kat enged.* De az állami érdek is azt kívánja, hogy az állam a különböző felekezetek papjainak nevelésére és képesítésére az eddiginél több befolyást szerezzen és érvényesítsen. Ezt is igen helyesen. Csak a kivitel módja, hogy e különböző felekezetű papképezdek a tudomány egyetemre megannyi külön karként bevitese- nek, nem helyesen. A lelkészképzés ellenőrzése lehet állami feladat; az is jó, ha a lelkészek számára mód nyújtatik arra, hogy minél nagyobb tudományos kép- zettséget szerezzenek magoknak. A nagy állami szem- nariumot azonban csak az egyetemtől elkülönítve s külön önálló intézetként szabad felállítani és nem az egyetem falain belül s nem a helyeselt rekompensáció szempontjából, hanem egyedül a tudomány és az állam jól felfogott érdekéből.

De hol vannak ez érdeknek önzetlen és lelkes védelmezői napjainkban, midőn a budapesti tud. egyetem professzorai is csak keresztet restaurálnak és rekompensációkat ajánlanak; midőn egy egész- séges társadalmi és politikai radikalismus még a mi soraink közül sem tud utat törni magának; midőn a budapesti egyetem nép pártfelé kacsingató hamis tudomány vallói miatt búslakodva, nem a kolozsvári egyetem professzorainak igazi tudományos, szabad ha- zafias és nemes emberi szellemével és irányával vigasz- talódunk és az egyetemre gondolva, nem az alvó deb- receni tudomány egyetem ügye jut nekünk is mindjárt eszünkbe?

Dr. Gyulai Ferenc.

IRODALOM.

Karácsonyi örömhír. Végtelenül kedves aján- dékot kaptunk s kapott a magyar prot. hitszónoklati

irodalom Karácsonyra, amit most nagy örömmel hirdetünk. A kedves és értékes ajándék, a mi szeretve tisztelt ősz püspökünknek, *Kiss Aronnak* egy kötet *közönséges, évfordulati és alkalmi egyházi beszédei*, melyeket *Kókai Lajos*, ismert budapesti könyvkiadó adott ki s *H. Kiss Kálmán* rendezett fiúi szeretettel és kegyelettel sajtó alá. Ő irt a kötet elé egy tájékoztató, érdekes s hangulatteljes előszót, melyen a ragaszkodó, édes szeretet aranyugára ömlik el. A kötetben van 15 közönséges, 10 évfordulati és alkalmi egyházi beszéd és ima. — A közönséges egyh. beszédek időrendben vannak csoportosítva, míg a többiek alkalomszerűleg, tekintet nélkül az időrendre. 1840-től 1900-ig terjedő időnek, 60 évi prédikátorságnak emlékei e beszédek és könyörgések. A kötet ára 2 korona 50 fillér. Most csak örömmünknek adunk kifejezést a könyv megjelenése fölött s tudatjuk olvasóinkkal ez örömhirt, mely bizonyára széles e hazában mindenfelé megérdemelt figyelmet fog kelteni. E könyvvel ismét szaporítani fogja agg pátriarchánk érdemkoszorújának hervadhatatlan leveleit. Tüzetesebb ismeretetésére mihamarabb sort keritünk.

Uj prot. egyháziroda' mi vállalat. Mióta az *Erdélyi Prédikátori Tár* és a *Kalászkok az életnek kenyeréhez* megszűntek, nincs hazánkban olyan gyűjteményes vállalat, mely a gyakorló lelkészek szellemi érdekeit szolgálná. A *Garzó-féle Biblia magyarázatokat* is abba kellett hagyni. Egyetlen havi folyóiratra támaszkodhatnak csupán lelkészeink, a tisztos múltú és élénken s jól szerkesztett *Prot. Pap*-ra. E mellett még nem felesleges, sőt a prot. papság szempontjából egyenesen kívánatos egy tár kiadása, annnyival inkább, mivel a lelképásztorkodásnak egynemely mezején irodalmunk még felötlően hiányos. Prédikációk évről-évre szép számmal jelennek meg de specialisabb esetekre még mindig ritkán találunk beszédeket, a cura pastoralis körüli eljárás eszméltető, sokszor útbaigazító leírása meg épenséggel kuriosum számba megy. Effélékre, általán a lelkészi munkakörben előforduló és fordúlható esetekre is fog — a közönségesen előjövő alkalmon kívül — ügyet vetni az a gyűjteményes vállalat, mely a jövő 1901-ik évben indul meg „*Debreceni Lelkészi Tár*” cím alatt *Eperjessy Istvánnak*, a jó hírű *Telegdy K. Lajos* könyvkereskedő és kiadó cég utódjának kiadásában. Az új vállalat nagy 40—50 éves kötetekben évről-évre, mintegy *Lelkészi Lexikont* óhajt a prot. gyakorló papság kezébe adni, a melyben legkiválóbb író lelkészeinktől mindazt föllelheti, a mire szüksége van. A tár azt óhajtja elérni, hogy a legközönségesebbtől a legspecialisabb alkalomig mindenre legyen benne nem szóáradat, hanem krisztusi lélekkel teljes formailag és tartalmilag egyiránt kifogástalan beszéd és ima. A kiadó nem sajnálja a vállalatért semmi fáradságot s nem anyagi hasznót vár, hanem a prot. közelebből a ref. papság szükségletein kíván segíteni. Ezért a tár árát a lehető legjutányosabbra szabja és az esetleg fenmaradó tiszta jövedelmet a *lelkészi nyugdíjintézet* javára ajánlja föl. Egyelőre ennyit jelzünk a szép és hasznos vállalatról.

A Magyar Könyvtár novemberi füzetei minden tekintetben méltóan csatlakoznak a vállalat eddig megjelent 190 számához. Valósággal kisebb fajta irodalmi eseménynek tekinthető pl. a most megjelent *Jókai-füzet*, a mely *Tallérossy Zebulon* Mindenváró *Ádám*-hoz irt leveleinek színét javát először gyűjti össze. A

vaskos füzethez *Várdai Béla* írta meg nagyon ügyesen a szükséges jegyzeteket. Örömmel látjuk a füzetek közt a *Verga* szenzációs népdramáját: *A Farkas-t* is, a melyet *Radó Antal*, a Magyar Könyvtár szerkesztőnek kiváló fordításában közöl a vállalat. A *Farkas* csak legutóbb aratott nagy sikert a *Vigszínházban*, s most kezdi meghódítani a vidék közönségét is. — Érdekes füzet az *Ovidius* füzet is, *Paulovics Károly* dallamos, hü fordításában, a mely bár próza, az eredeti költői szépségeit mind visszaadja, az *Átváltozások* és a *Naptár* legszebb részei vannak meg e füzetben. Megjelent *Kipling* *Dsungelkönyvének* második sorozata is *Mikes Lajos* jeles fordításában, mely a kis *Maugli* történetének folytatását és *Kipling* legszebb meséjét: *A Fehér Fókát* tartalmazza, mindkettőt illusztrálva. A 195. sz. a *Német Elbeszélők Tárának* első sorozatát nyújtja, ebbe *Alexander Erzsi* fordította le igen szépen *Paul Heyse*, *Haus Hoffman* és *John Henry Mackay* egy-egy hosszabb elbeszélését. A *M. K.*-nak immár 195 számra rugó teljes jegyzékét kívánatra ingyen megküldi a kiadóhivatal. (Budapest, *Andrássy-út* 21.)

A katakombák Rómának és a keresztyénségnek legszebb emlékei. Mikor *Krisztus* vallását üldözték a császárok és mélyökbe rejtették a nemes szívek, akkor épültek a katakombák. Mikor a föld színén vad orgiák kicsapongásait üzték elpuhult férfiak és ledérnők, a föld alá rejtőzött az áhitat és jámborság. Mikor a nap kicsapongásokra világított, a föld sötét ölében terjedt a hit világa. Mikor az ó kori Róma elvesztette uralmát a földön, akkor a föld alatt kialakult az új Róma. Mikor Róma eltemette az erkölcsi nagyságot, a föld alatt kisarjadt magva újra. Míg fent a napvilágon tobzódó főurak kaczagtak a pogány istenek kalandjain, a föld mélyében ajtatos sereg zengett hozsannát a nagynak, a tisztának, a szegények Megváltójának. A jámbor keresztyének mérföldekre terjedő folyosókat ástak a földben, az agyagban, az omladozó márgában; a folyosó föld-falába temették halottaikat, szélesebb csarnokokba a szent hitvallókat, vértanukat; koporsójuk volt oltárjuk, temetkező fülkéjük templomuk, szívük lángja áldozatuk, sóhajtságuk a himnuszok. A katakombák életéről szól szövege, beszél képe a *Nagy Képes Világtörténet* 82. füzetének, mely most jelent meg. A munka 12. kötetben teljes. 1—1 félbörkötésű kötet ára 16 korona, kapható 3 koronás havi részletekre is. Egy füzet ára 60 fillér.

Szabad órák. Költemények. Irta *Szabolcska Mihály*. Budapest. *Singer és Wolfner* kiadása 1901. *Szabolcska*, a debreceni kollégium egyik dicsekedése és büszkesége, magát „*nótázó legény*”-nek s „*verselgető, meleg szívű, jó embernek*” nevezi. Hogy nem lett nagy poéta, annak — azt mondja — az az oka, hogy a muzsa homloka helyett szívét esókolta meg. Hát épen a muzsától ihletett szíve teszi őt igazi, nagy poétává. *Tóth Kálmánról* tartották eddig főként, hogy ő a szív költője; maga is így énekelt: „Szívemből foly az én dalaimnak árja.” De *Szabolcska* még sokszorta inkább a szív embere s teljesen elhisszük neki, amit dalol: „Hogy a mióta élek a szívemnél, Nem volt egyéb vezérem.” A szívnek is legfelségesebb érzelme a szeretet adja lantjára a legszebb, legmegragadóbb dalokat. Sőt minden dala a szeretetnek kifolyása; annak a bőséges, nagy szeretetnek, a mely a szívében meg nem fer s kicsap belőle elbájoló, édes dalok, mindmegannyi gyöngyszemek alakjában. Ő erről is így éne-

kel a maga szerénységével: „... Irnak mások egyszer Okosabbat az én könyvemnél... nincs egyéb az enyémben. Együgyű, jámbor szeretetnél”. De mekkora vonzó, mekkora szívhez szóló s meleg az az együgyű, jámbor szeretet! Költeményeihez az igazi kriteriumot ő maga adja meg, a mikor ezt mondja „Versetgetés” e. művében: „... Nem irtam soha máskor, Csak ha belső nagy muszájból. Akkor sem azt nézegettem: Mit, hogy írnek szinesebben? Csak azt néztem, hogy lesz hűen, Magyarosan, egyszerűen”. Valóban minden dala magyaros, egyszerű, közvetlen, mesterkésletlen, cicomátlan. Seholy semmi erőltettség, pompázó stílus, fellengősség, haszontalan szóvirág. Hogy is mondja *Arany*? „Egyszerű a nótá, rajta semmi dísz tán. De a szívből fakadt melegen és tisztán!” Ilyen Szabolcskának a nótázó embernek a nótája. Izról-izig dalos kedély, a szív apró, de tiszta örömeinek, a mindenható szeretetnek a dalnoka ő. Nagy munkába nem fog s ha megkísérti egyszer-egyszer a hosszabb lélekzetű költeményt, akkor is mihamar a szeretet árjába fül bele. Ő neki csak akkor lehet írni, amikor a szeretet dagálya beáll szívében, s csak annyit, amennyi a dagálykor kifut belőle. A verselést nem törekszik művészi tökélyig vinni, a ki ezt is keresi költeményekben, az csalódnia fog. E részben is egészen eredeti; istenadta dalos kedve, poétai nagy tehetsége szinte észíratlan egyszerűségében és eredetiségében jelen meg. Itt-ott mégis mintha a kuruc dalok formái esendülneek fülünkbe. Csak írjon minél többet s gyönyörködtessen bennünket! Örülünk, hogy már ötödik kötetéről adhatunk hírt, s ajánlhatjuk azt olvasóinknak, minden magyar embernek, a ki a szépet, jót, igazat szereti.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A „*Debreceni Prot. Lap*” szerkesztésétől — mint már jeleztem is — ezzel a számmal megválok. Most három éve, a lap súlyos pénzügyi válsága közepett, nem önként, nem saját iniciatívából — mert lapszerkesztés terével, gondolatával sohasem foglalkoztam — hanem a körülmények kényszerűségének engedve, vettem által e lap szerkesztését, hogy szerkesztőtársaim hathatós támogatásával a *Debreceni Prot. Lap* létét, fönállását biztosítsam. Ugy gondolkodtam, hogy a lapunkhoz csatlakozó fontos valláserkölcsei, egyházi, szellemi s tanügyi érdekek nyomatókos munkálhatásának első feltétele a lap fönállásának biztosítása, anyagi válságának orvoslása, megszüntetése. S mint-hogy barátaim unszolásából meg kellett győződnöm, hogy ebben a munkában csekély erőmre is vár némi feladat: mint a kötelesség parancsszava előtt hajoltam meg óhajításuk előtt. Az eltelt három esztendő igazolt bennünket. Vállvetett közös munkánkkal sikerült elérnünk annyit, hogy a lapot nehéz anyagi válságából kiemeltük, s fönállását ma — természetesen csakis mélyen tisztelt előfizetőink állandó és hathatós gyámolításának szilárd alapján —

biztosítottak lehet tekintenünk. Kiadóhivatalunk ügyei mintaszerű kezelésben részesülnek, a szerkesztés pedig a jövő számmal szakavatott erős kezekbe jut. Ilyen körülmények között én nyugodtan tekinthetem megszüntnek mandátumomat, mert a beállott változás kedvezően alterálta a három esztendő előtti helyzetet, a melyben csekélységem előtérbe lépése elkerülhetlennek tetszett s egyedül volt kellőleg motivált. Lapunk e három évfolyamának szellemi tartalmával, a magam személyével kapcsolatban, nincs mért foglalkoznom. A belőle talán reám eső jelentéktelen osztalékot túlbecsülném vele, hogyha szóvá tenném. De elmúlászthatlan kötelességem, igaz mély hálám tolmácsolnom ugy közelebből szerkesztőtársam s lapunknak buzgó belmunkatársai, valamint általában mind azon munkatársaink irányában, kik szellemi támogatással segítségemre voltak s a *Debreceni Prot. Lap* e három évfolyamát eszméltető, tanúlságos, néhol maradandó értékű dolgozatokkal töltötték meg. Érintkezésünk s együttes munkálkodásunk kedves emlékeit hálás szívvel fogom megörzeni. Isten áldó kegyelme legyen e lapon, hogy szerkesztőit és munkatársait egyaránt a félelmet és elfogultságot nem ösmerő igazságérzetnek, a közügyek iránti önzetlen odaadásnak s magyar reformált egyházunk lelkesült szeretetének szelleme hassa át s ihlesse.

Kelt Debrecenben, a ref. főiskolában, 1900. évi dec. 28-án.

Sass Béla,

a Debr. Prot. Lap felelős szerkesztője.

— **Gyülekezeteink köréből.** *A tissa-dobi ev. ref. egyház,* mely 3 évvel ezelőtt nyolcezer korona értékben lelkészlakot építettett, ez év folyamán buzgóságának újabb fényes tanújelét adta; Thuri J. pesti harangöntőkökkel régi harangjait (az egyik 1640-ben, a másik 1790-ben öntetett) átalakította és egy új 360 kilós harangot öntetett. Az összes munkálat az új álványokkal együtt 2200 koronába került. A harangok ünnepélyes felavatása, melyet, hálaadó istenitisztelet követett, este pedig társas összejövetel rekesztett be, e hó 20-án ment végbe. Az új harangra pár hó alatt 700 korona önkéntes adomány folyt be a hívektől.

— **Esdőszózat és kérelem.** A hajdúdorogi ev. reform. egyház azon rég táplált vágya, hogy Isten imadására hajlékot építsen — gyámolítatva hithűtestvéreitől s a nemes szívű, felekezetiességen túl emelkedett emberbarátoktól, immár a megvalósulás stádiumába jutott. Temploma fedél alatt van, s a mi munka még hiányzik az a jövő év tavaszán bevégeztetvén, az ünnepélyes felavatás marad hátra csak. Eddigi kiadásaink — a felvett kölcsönnel — a kömives anyagokon kívül közel 10,000 korona, mely összeg teljesen kimerítette erőnköt annyira, hogy a még múlhatatlanul szükséges beruházást önerőnköt előállítani teljesen képteleneknek érezzük magunkat. Híveink áldozatára épenséggel nem számíthatunk, mert ha vannak hazánk-

ban szegény hitközségek, azok közt minden bizonynyal a miénk a legarvább, a legszegényebb, mert egyházunk zömet — 300 lelken felül — szegény dohanykertészek, még szegényebb zenészek, kovácsok és sármunkások alkotják, kik rendszeren számos tagból álló családokat is, csakis a legnagyobb nélkülözések mellett tudhatják fentartani. Harangunk kisszerű, szent edényeink, urasztali terítők vagy nemesnek, vagy csak a legegyszerűbbek, s ezeknek önértékbeli beszerezhetősége még a leghalványabb remény sem bátorít. Ily körülmények közt, hogy a szükséges szent edényeket, urasztali terítöket s legalább még egy harangot templomunk felavatási ünepeire előállíthassunk, bizalom teljes szívvel, reménykedő lélekkel fordulunk a nemesen érző, s az elhagyott szegényeket istápolni soha meg nem szűnő hitrokonok s áldozatkész emberbarátok jószívűségére gyámoltatásunkért esedezve. Oh ne hangozzanak el reménykedő szavaink pusztába elenyésző szöveget, sőt inkább visszhangra találva hozzanak számunkra kellő eredményt és segítséget. Hadd legyen a felderülő új század ránk nézve a hittestvéri és emberbaráti szeretet s áldozatkész ségnek új hajnala. Esdő szavaink meghallgattatását, s az adományoknak a lelkeszi hivatalhoz leendő küldését kérve, testvéri szeretettel vagyunk Hajdúdorogon, 1900. évi december hó 16-ik napján Fodor Benjamin, Lóry Béla.

— **A német katolikusok veszedelme.** A német katolicizmust a vegyes házasságok pusztítják. Példa erre Bajorország, példa a bádeni nagyhercegség. Ez utóbbi országban az 1897-iki statisztikai adatok szerint, a katolikus lakosság körében a házasságkötések száma emelkedett. Azonban aránylag több tiszta protestans, mint tiszta katolikus házasság jött létre. Átlag véve minden hetedik házasság vegyes, és ezekben a vegyes házasságokban átlag véve a katolicizmus már a köteseknél is vesztes. 1897-ben 14245 házasságkötésből 2062 volt vegyes. A freiburgi ordinarátus a fenti esztendőben 948 dispensációt adott vegyesházasság ügyében. Az evangélikus fő egyházi tanács adatai szerint 1022 vegyesházasság kötött „evangelisch-kirchlich”, 719 „másképp egyházilag”, vagyis a kath. egyház előtt. Az összes vegyesházasságokból 100-on felül csupán polgárilag kötött meg. Ez már maga tiszta veszteség. A veszteség óriási aránya azonban a protestans hitvallás előtt kötött 1022 vegyesházasságban rejlik. Vagyis tény az, hogy a vegyesházasságra lépő katolikusok közül több, mint a fele, megtagadja kath. hitét s magával viszi egész jövőendő családját a protestantizmusba. Ezen a révén is szaporodik tehát a német protestantizmus. Sajnos, hogy a magyar fogy.

— **A brandenburgi egyházi-theologiai értekezlet,** a mely most egy éve lépett életbe, s jelenleg 130 tagot számlál, Berlinben november 29-én tartotta őszi gyűlését, a melyen mintegy 200 egyén vehetett részt. Az értekezletnek, melyet dr. Scholz tanár az elmúlt év egyházi eseményeire vetett visszapillantással s az elhunyt Beyschlag tanár emlékezetének meleg méltatásával nyitott meg, legkimagaslóbb mozzanata dr. v. Soden tanár előadása volt erről a témáról: tanítható-e a vallás? Fejtegetéseiből hadd álljanak itt a következők: „A vallást nem kezelték mindig tanszerűen és iskolásan. A zsidó vallásban és a régi korban csak a törvényt tanították, a mi azonban nem vallás s csak később, midőn a vallás stagnált és megszűnt vallás lenni, kezdődött a tan. Krisztus főként nem

tanítónak érezte magát, hanem életet akart hozni s a mikor tanított, az Isten országáról vagy a Messiásról fennálló nézeteket akarta helyesbíteni. Még a hasonlatok sem tanítások, hanem a lelkiismerethez intézett szöveget. Pál levelei nem tanítások, hanem olytén hitvallásokat tartalmaznak, a melyeknek át kell menniök a gyülekezetbe, az evangéliumok szintén nem tant nyújtanak, hanem az Úr életét akarják leírni. Csak a görögök voltak, akik szinte teljesen a tantelenben találták a vallás lényegét. A reformatio hitfogalmának semmi köze sem volt a tanhoz, mert bizodalomteltjes odaadást követelt, de fogalmában ott rejtett a tanítói munka bevonása, minthogy a hit tárgyával az embernek meg kell ösmerkedni. Az a veszély, hogy mindent a tanítástól vártak, nem múlt el, mint az orthodoxia és rationalismus, sőt a pietismus is mutatja, a mely a confirmációt életre hívta. Tanítható-e egyáltalán a vallás, olyan kérdés, melyet a különböző egyházi irányok egyaránt felvetnek s mely teljesen különböző reformjavaslatokat érlelt meg. A vallásoktatás legfőbb nehézsége abban rejlik, hogy gyakorta nem vagyunk tisztában vele, mit érhetni el az oktatással s mit nem. Minthogy az oktatás a gondolkodáshoz fordúl, a vallás mint személyes kegyesség, miut személyes élet, minden szándékolt hatás, tehát az oktatás alól is kivonja magát. A vallás mint subjectiv birtok nem tanítható, hanem csak ott közvetíthető, hol egy keresztényi személyiség magva egy másiknak szellemi életével találkozik, leginkább ott, ahol ez nem szándékosan, sőt öntudatlanul történik. Az elfogadónak pedig másoldaról disponálnak kell lennie eziránt az átruházás iránt s ez megtörténhetik a vallásoktatásban, de nem az által. A vallás instinctive átsikolhat szavak, cselekmények által de képek és zene által is. Itt akadály is lehet az oktatás, ha azt a nézetet ébreszti, hogy a vallás a gondolkodás munkája által elsajátítható, hogy formulákból áll, vagy emlékezetbeli lim-lom. És mégis tanítani kell a vallást, mert 1. a vallás az emberi életnek leghatalmasabb történelemképző jelensége, amiért minden művelt embernek tudnia kell valamit a vallástörténelemből s ez a közlés szunnyadó vallásos képességeket föl is ébreszthet. 2. Hogy a vallás keletkezhesék, a míg emlékező tehetség létezik, valami elsajátítandó anyagnak is lennie kell, a mely aztán szilárd birtokunk. Minél classicusabbak az egyes mondatok és strophák annál erősebb ösztönt nyújtanak a későbbi gondolkodásra. 3. A vallás történelem alakjában fejlődik. A történelmi üdvtények azok a források, a melyekből az egyén vallása merit. Ha azt akarjuk, hogy hasson a Krisztus, tudnunk kell róla. Azért rajzolnunk kell a Krisztus képét, de minden dogmatikai elem nélkül. 4. A hitvallásokkal való foglalkozás megkönnyíti a vallás megtalálását. Ennek utmutatója az oktatás. A mi a tananyagot illeti, a népiskola *nevelőintézet*, melynek az a föladata, hogy az emberben, mint zárt szellemi lényben, szilárd alapelveket fejtsen ki vagy készítsen elő. A vallástannitónak itt lekipásztornak kell lennie, ki a kevés anyagot úgy nyújtsa, hogy a szívre és lelkiösmeretre hasson, neki nevelnie kell a vallásra. A felsőbb iskolák, *tanintézetek* s ehhez kell alkalmazkodnia az oktatásnak is. Az alsófokon a népiskolai anyag tárgyalandó, de inkább eszmei feldolgozásban s kapcsolatban a kultur fejlődéssel. A felsőbb fokon az anyag olyan objective kezelendő, a mint csak lehet. A történelmi tények a változó s maradandó elem szerint tagolva a történelemmel, a cultur étellel és erkölcsökkel való szerves kapcsolatban adandók elő, hogy az a be-

nyomás keletkezzék, miként a vallás nemesak vásárnapra való, hanem az egész életre. . . Minden attól függ, hogy ott, ahol a vallást ápolni kell, vallásos ember álljon, a ki át legyen hatva azokról az erőktől, a melyeket tanítványaival közölni akar. Természetesen csak akkor ér el sikert, ha a képesség már megvan, mert ekkor a tanítványnak kezében van a kulcs annak megértéséhez, a mit a tanító nyújt. Az első vallásos gerjedelmek fölkeltése a szülők dolga. Ha ők a vallásos életet a keresztyeni erényekre való neveléssel újra meg újra föl nem gerjesztik, eltakarja azt a reá hulló hamu. S legvégül: Hiszünk a Szentlelekben“.

— **Franciaország.** A francia kultuszminiszternek egy nemrég megjelent rendelete, mely az iskolai anti-alkoholisticus oktatásra vonatkozik, kimondja, hogy az anti-alkoholisticus oktatásra ugyanolyan súly helyezendő, mint a grammatikára, vagy az arithmetikára. S ezeken a szabályszerű órákon kívül valamennyi nyilvános tanintézet olvasmányok s közbeékelte előadások által is köteles előmozdítani ez oktatás ügyét. „Azok az áldozatok, melyeket a tanügy a hazára reá röv, hasztalanok volnának, ha egyszermind nem küzdenénk az alkoholismus ellen, a mely az általa utólért individuumok bizonyos bukását s ivadékaik degeneratióját vonja maga után. Elnépteleníti az országunkat, hogy benépesítse a kórházakat, tebolydákat és fegyházakat. *Ahol az alkoholconsum emelkedik, ott hanyatlik a katonai szolgálatra való képesség is.* Nem elégséges konstataciónk, hogy az alkohol fogyasztás terén első helyen állunk a nemzetek között, hanem erélyesen szembe is kell szállanunk a vészszel“.

— **A Bethlen Gábor** erdélyi fejedelem Nagy-Enyeden felállítandó szobra javára országos gyűjtés útján f. évi december hó 15. napjáig — mint a Bethlen szobor végrehajtó bizottsága tudatja velünk — **22,473 kor és 88 fillér** gyűjt össze. A hazafias nemes célt ismételten a legmelegebben ajánljuk olvasó közönségünk nagybecsű pártfogásába.

— **A „Magyar Szó“ előfizetési felhívása.** Fellelleges dolgot művelnénk, ha a „Magyar Szó“-t tüzetesen ösmertetni akarnók a protestáns olvasó közönség előtt. A „Magyar Szó“ az egyetlen fővárosi napilap, mely a veszélyeztetett protestáns érdekek védelmét elvállalta s az elvállalt kötelességet lelkesen, becsületesen teljesítette. Mint a reakció minden nyit és leplezett támadásának elszánt ellenlábását látjuk a „Magyar Szó“-t tizenegy hónap óta nap-nap után küzdeni igazainkért, s a „Magyar Szó“ az egyetlen politikai újság, mely állandó rovatot nyitott a protestáns érdekek védelmére. Ha mindezekhez hozzávesszük, hogy a „Magyar Szó“ tartalmának gazdagságával, értesüléseinek frissességével, társadalmi és művészeti közléseinek élénkségével jóval kiválik a többi lapok közül, úgy csak lelkiismereti kötelességet teljesítünk, midőn a „Magyar Szó“-t a legmelegebben ajánljuk olvasóink figyelmébe. Soha nagyobb szüksége nem volt a magyar protestantizmusnak olyan lapra, mint a „Magyar Szó“! A „Magyar Szó“ előfizetési ára prot. lelkészeknek és tanfériaknak: Egész évre 20 korona. Fél évre 10 korona. Negyed évre 5 korona. Egy hónapra 1 korona 70 fillér.

— **Halálozás.** Súlyos vesztéség érte a magyar tudományt és irodalmat **Imre Sándor** elhunytával. Multis ille bonis flebilis occidit, nulli flebilior, quam nobis. Debrecenben tanult s Debrecenben tanított 12 éven keresztül. Debrecenből vitték el 1872-ben az ak-

kor létesített kolozsvári tudomány-egyetemre. Disze, büszkesége volt főiskolánknak s országszerte tisztelt, kiváló alakja a hazai tudományosságnak. Méltó nekrológját illetékes egyentől kerjük, várjuk és közöljük. A család róla a következő gyászjelentést adta ki: **Imre Sándor** Davidházy Petronella és fiai: **Imre József** nejével Szabó Kornéliával és Sándor, Lujza, Jolán, József, Kálmán, Ilona gyermekeivel, **Imre Lajos** nejével Fazekas Jankával és Lajos, László, János, Dezső, Janka gyermekeivel, továbbá Kiss Gyula és Szabó József mint az elhunyt unokaöcsesei és családjaik, valamint özv. Bányai Lajosné Davidházy Emilia fiával, Davidházy Ida, Davidházy János nejével és gyermekeivel gyászba borult lélekkel tudatják, hogy forron szeretett férje, edes apjuk, nagyapjuk, illetőleg nagybátyjuk és sógorok **Imre Sándor** a kolozsvári Ferenc József-tudomány-egyetem nyug. tanára, volt rectora és tiszteletbeli bölcsészettudora, a III. oszt. vaskoronarend tulajdonosa, a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság rendes tagja stb. f. hó 21 en delben, elete 81-ik, boldog házassága 52 ik éveben súlyos szenvedés után jobb létre szenderült. A boldogultnak földi reszeit a IV. Kinizsi-u. 5. sz. a. háztól f. hó 23-án, vasárnap d. u. 2 órakor a ref. új templomban tartandó gyász-ünnep után az Arany-temetőben helyezük végső nyugalomra. Hódmező-Vásárhely, 1900. dec. 21. „Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvegeztem, a hitet megtartottam. 2. Timóth. 4: 7.“ — A temetésre a kolozsvári egyetem 2 tanárt küldött szép koszorúval. Az akadémia és Kisfaludy-Társaság szintén elküldte koszorúját; a sírnál az egyik egyetemi tanár rendkívüli kifejezésteljes, magvas beszéddel búcsúzott el a boldogulttól, míg Futó Mihály igazgatónk a töle megszokott alaposággal ismertette és méltatta a boldogult pályafutását ugyancsak a sírnál. A templomban előkelő nagy közönség részvete mellett Szabó János esperesünk tartotta a gyászbeszédet, a családi gyászjelentésen idézve levő textussal 2. Tim. IV.: 7. v., mely valóban találó a megboldogultra. Legyen esőndes a nagy munkában megfáradt férfúnak nyugasztaló siri álma s legyen áldott közöttünk nemes életének emlékezete!

— **Hátralékos előfizetőinket** november hó elején zárt levélben is felkértük tartozásuk kiegyenlítésére. Sokan azonban e kérésünket mind ez ideig nem vették figyelembe. Most ez úton ismét sürgetve kerjük, hogy még ez év folyamán tegyenek eleget kötelezettségüknek és kiméeljék meg úgy önmagukat, mint minket is a további eljárás kellemetlenségeitől.

— **Fertőző betegségek ellen,** melyek leginkább az egészségtelen ivóvíz által terjesztetnek, biztos óvszer a tiszta egészséges ásványvíz. Felhívjuk tehát olvasóink szives figyelmét a „Kristály Szt.-Lukácsfürdői hegyi forrás hirdetésére.“

TARTALOM - JEGYZEK: Zárszámadás, Nagy István. — Népszámlálás, Dr. Baczoni Lajos. — Tárcsa: Esztendő utolsó estéjén, Vadas Gyula. — Közéletünk; Még egyszer az egyetem, Dr. Gyulai Ferenc. — Irodalom. — Külön felélek:

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Pályásati hirdetés.

A macsolai — az 1895. évi egyházmegyei közgyűlés 31. számú határozatával IV. osztályúnak minősített egyház ev. ref. **lelkészi** állomására.

Jövedelem: Lelkészi díjlevél szerint a hivatottól 346 korona készpénz, a gondnok által évnegyedenként előre fizetve. Ezen kívül 18 hold földbirtok és stóla. Az egyháztól tehát összesen 618 korona 24 fillér érték.

A kongrua véglegesen — 1200 koronáig 577 kor. 23 fillérben állapított meg.

A községben állami iskola van, a lelkész tehát, némi külön díjazás és a szokásos stólaért tartozik a kántori teendőket végezni és az állami iskolában vallást tanítani.

A kellőleg felszerelt pályázati kérvények Sütő Kálmán beregi espereshez — lakik Munkács — az 1901. év januárius 15-ik (Tizenöt) napjáig küldendők be.

Debrecen, 1900. december 21.

Kiss Aron,
püspök.

Pályásati hirdetés

a sáros-rosszi lelkész-tanítóságra, mely a beregi ev. ref. egyh. megye 1895. évi 31. számú határozata értelmében IV. osztályú.

Jövedelem: 57 hold földbirtok. A hivatottól 40—45 köből buza, 10 öl fa és tandíj értékelve 790 kor. 44 fillérre. Kiegészítendő összeg 740 kor. 48 fillér. Az állami kiegészítés, a legközelebbi miniszteri leirat szerint 387 korona 44 fillér.

A lelkész, ki egyszersmind tanító is, az ev. ref. tanköteleseket oktatni és a kántori teendőket, az éretlük járó stólaért végezni tartozik.

A felszerelt pályázati kérvények az 1901. év január 15-ik (Tizenöt) napjáig Sütő Kálmán beregi ev. ref. espereshez — lakik Munkács. Postahely — küldendők be.

Debrecen, 1900. dec. 21.

Kiss Aron,
püspök.

Mérték utáni megrendelések legjobban eszközölhetnek. — Pontos ezimre figyelni tessék.

A „NEUMANN M.“ czég debreczeni áruházáról.

Szabott ár! Szabott ár! Szabott ár!

A tiszántúli ref. egyházkerület lelkész és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.“ czég

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta ez a czég a közönség osztatlan bizalmát bírja, nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület lelkészei, tanítói Debreczenben járva, ne tekintsék meg azt a kitünő hírnévnek örvendő nagy áruházat.

A kitünő minőségű férfi-, fiu- és gyermek-ruhakkal felszerelt áruház kielégíti a legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják az összes vásárlók, de különösen azok a szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak Debreczenbe jöve ne mulaszták el ezt a látványosság számba menő hatalmas áruház-

zat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szoliditásnak, olcsóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az üzlet az év minden szakában, mert a vevők óriási tömege helyből úgy mint vidékről a *Neumann M.* céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét minden időben és körülmények között fenntartani, de arra nem is volt eset, hogy *Neumann M.* áruháza ellen panasz emeltetett volna.

Olcsóság, tartósság és csinoság tekintetében a Neumann cég áruí versenyen felül állanak.

A tiszántúli egyházkerület lelkész és tanító urai pedig különösen bizalommal fordulhatnak azt üzlet vezetőjéhez, mert hiszen, mint törzs vevőközönség különös figyelemben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmükbe ajánljuk ezt a régi kitünő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. Debreczen, főter, a postával szemben.

Nyomatott Hoffmann és Kronovitz könyvnyomdájában, Debreczenben, főpiac, a főpostával szemben.